

הרב יפת הג'בי

ר"מ בישיבת בני"ע נתיבות

מחנכו של אריאל ז"ל בכיתות ז-ה

החסד

במשנה בפרקי אבות פרק ה' משנה י' נאמר, "ארבע מידות באדם האומר שלי שלי ושלך שלך-זו מידה בינונית ויש אומרים זו מידת סדום, שלי שלך ושלך שלי -עם הארץ, שלי שלך ושלך שלך-חסיד, שלי שלי ושלך שלי-רשע".

שאלה קשה עומדת בפני לומד משנה זו, ראשית מדוע שלי שלי ושלך שלך זו מידת סדום, הרי אדם זה אומר אני לא נהנה ממך ואתה לא נהנה ממני האם אפשר לומר על מידה זו מידת סדום?מעשי סדום היו נוראים ואכזרים כידוע, שנית כיצד אפשר שתהיה מחלוקת כל כך קיצונית בין הסובר מידה בינונית לסובר מידת סדום?

הנביא יחזקאל משווה את חטא ירושלים לאנשי סדום ומציין שחטאה של סדום היה:

"הנה זה היה עוון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלוות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל פרק אז', מט').

גם כאן קשה להבין שסדום נחרבה מפני שיד עני ואביון לא החזיקה!?

בחומש בראשית נאמר "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד" (י"ג, יג). וכן נאמר "זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאוד" (י"ח, כ). מלשון הכתוב משמע שחטאי סדום גדולים מאוד לה' ולאדם.

התלמוד הבבלי (סנהדרין קט' ע"א, ע"ב) מתאר את חטאי אנשי סדום בכל הרבדים, החברתיים והרוחניים:

ת"ר אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא שנאמר "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד",

רעים - בעוה"ז וחטאים - לעולם הבא. אמר רב יהודה: רעים - בגופן וחטאים - בממונם.

לה' - זו ברכת השם, מאד - שמתכוונים וחוטאים.

במתניתא תנא: רעים - בממונם וחטאים - בגופן

לה' - זו ברכת השם, מאד - זו שפיכות דמים.

בהמשך הגמרא (סנהדרין קט ע"ב) מבואר שחטא אנשי סדום נובע מהעושר

והטובה שה' נתן להם:

"תנו רבנן אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה...תנו רבנן אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע עליהם הקב"ה. אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו, למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא לחסרנו מממוננו? בואו נשכח תורת רגל בארצנו"

וכן המעשה עם הנערה:

"הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורי ואכלוה והיינו דכתיב (בראשית יח) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה". (תרגום: הנערה שהייתה מוציאה לחם לעניים בתוך כד. נתגלה הדבר, משחווה בדבש והעמידוה על גג חומת העיר באו צרעות ואכלוה) על זה נאמר "זעקת סדום ועמורה כי רבה".

כדי להבין את חומרת מעשי אנשי סדום נעיין בדבריו של בעל העקדה-שער יט' הערה ג':

"כי באמת מדה זו ראויה להחזיק בה, כי מחובת האדם לתת תמיד משלו את הראוי לאיש מחסור הראוי למתנתו, ובהפך יוכל גם לקבל בעת הצורך מה שיתנו לו אחרים, והוא חסר ממנו, ורק בעבור זאת קרא אותה התנא בינונית, לפי שהיא ממוצעת בין מדת החסיד הנותן רק, ואינו לוקח ומקבל מזולתו, ובין מידת הרשע הלוקח רק בחזקה משל אחרים, ואינו נותן מאומה משלו לזולתו...יש להבדיל בין החוטא רק בעבור תאוותו הרעה ממנו ובין הרשע אשר יחטא בעבור נטית שכלו אל הרע כי הוא לא ינחם על מעלליו גם כאשר חום דמו ותשקוט תשוקתו הרעה. והנה אנשי סדום היו רעים וחטאים לה' לא בעבור תאוות לבם מתשוקתם כי אם בעבור נטית שכלם אל הרע, ועל כן קבעו להם כפי המסופר מהם במדרש חוקים וגימוסים רעים והאחד מהם שלא יעשה איש מהם שום אכסניא וכאשר בא להם דרך מקרה עובר אורח הרעו לו מאוד לא למען מלאות תאוותם הרעה רק למען הרחיק כל איש נכרי מגבולם. ועל לוט שהכניס המלאכים חרה אפם מאוד בעבור הפרו החוק ועברו התקנה שקבעו להם לבלתי תת איש לבא אל עירם אפס החוטאים זולתם אשר מהם ספר במקראי קדש חטאו רק בעבור נטית תאוותם ובסור תשוקתם הרעה מהם, נחמו על מעשיהם, על כן הוקל עונשם".

אנו רואים שאנשי סדום לא החזיקו עני ואביון בגלל קמצנות שלא יחסר להם

זו אולי מידה בינונית אלא כאן הייתה אידיאולוגיה ומערכת חוקים שהם אנטי חסד שבתחילה לנו נראה שאדם האומר שלי שלי ושלך שלך כזכות לגיטימית של אדם לא לתת ומאידך לא לקחת מהשני, וכאן באו חכמים והתריעו בפני הסכנה הגדולה כאשר נורמה זו נכנסת לספר החוקים מגיעים לאכזריות ורוע גדול מאוד, עד שהקב"ה החליט על החרבת סדום ועמורה וכך נוכל להבין את דברי הנביא "יד עני ואביון לא החזיקה" שזה שורש החטא של סדום שממנו צמחה האכזריות ואנטי החסד הגדול בהיסטוריה.

עם ישראל התייחד בשלוש מידות שישנם ביהודי רחמנים בישנים וגומלי חסדים ומי שאינו כזה בידוע שאינו יהודי וזו הסיבה שנאמר על עמון ומואב: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (דברים כג, ג)

מדוע אינם יכולים להתגייר? שתי סיבות בדבר:

"על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור לקללך..." (שם, ה-ו).

הסיבה שעמוני ומואבי לא יכול לבא עד עולם בקהל ה' מפני שעולמם הרוחני של עמוני ומואבי הוא ההפך ממהות היהודי, חוסר הנתינה ואי עשיית החסד זו לא נפילה חד פעמית של קמצנות אלא אופי לאומי שאין בו נתינה ועזרה לזולת ועם מידות כאלה אין כניסה לעם ישראל שכל מהותן הוא הנתינה ועשיית חסד כדי להדמות לבוראנו שברא את עולמו כדי להטיב לבריותיו, וכמו שאמרו חכמים במדרש (ויקרא רבה, לד):

"תני ר' יהושע יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית..."

ומהיכן לומדים זאת?

"...שכן רות אומרת לנעמי: שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז אשר עשה עמי' אין כתיב כאן אלא 'אשר עשיתי עימו'..."

רות המואבייה, הענייה היא קיבלה מבוועז את האפשרות, ללקט הוא עשה עימה חסד אם כן מדוע רות אומרת "אשר עשיתי עימו" הרי בועז עושה עימה חסד? אלא מכאן נלמד, יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית, מכיוון שבעל הבית עושה את העני למקבל, והעני עושה את בעל הבית לנותן הוא מאפשר לו לגלות את צלם האלוקים שבו את כוח הנתינה האלוקי שלו, אז הוא מגיע למעלה גבוהה יותר מזו של העני המקבל.¹

לסיכום ראינו את חטאה של סדום כלשון הנביא "יד עני ואביון לא החזיקה,

¹ עיין שיחות בפרשת שבוע הרב מוטי אלון פרשת כי תצא.

"שחוסר נתינה ואנטי חסד הם המובילים העיקריים לרשעות גדולה עד שהקב"ה החליט להשמיד את אנשי סדום ועמורה ושםם מוזכר תמיד במעשים אכזריים ובלתי מוסריים לכן התנא במשנה מסביר את המידה "האומר שלי שלי ושלך שלך - זו מידת סדום"

ומצד שני רואים את מעלתם של ישראל כרחמנים וגומלי חסדים ורק מי שהוא שיך למידות אלו יש לו מקום בעם ישראל.

* * *

אריאל,

בחיוכך הביישני היית אומר אל תדברו עלי בסך הכול עשיתי משהו קטן ולא רציני אבל לא כך הדבר, מידת החסד והאכפתיות מהזולת לדאוג בכל יום חמישי בערב לארוז ולחלק מזון לשבת למשפחות שזהו עיקר מזונם, בהתמדה, עד השעות הקטנות שבליילה - אין דבר זה קטן!

להיות אח בוגר לתלמיד צעיר וחדש בישיבה לעודדו ולהזקן בלימודים, לעשות חסד עם חברים, אם בכסף לטיול או בדברים שאין אנו יודעים, זה מחזק את דברי חז"ל "שלושה סימנים באומה זו ביישנים רחמנים וגומלי חסדים" (יבמות ע"ט ע"א). אריאל, בישנותך המיוחדת והשפלת העינים כשדברת עם מורים ורמזים הייתה מרשימה, רחמן לחברים וליצעירים שבחבורה, וגומל חסד עם הנערכים לכך, אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם שכולו טוב, תהא נשמתך צרורה בערור החיים, אמן.